

УДК 339.923:330.59

ОЦІНКА ГЕОЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ КРАЇН ТА РЕГІОНАЛЬНИХ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В КОНТЕКСТІ ЇХ МІГРАЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ

DOI 10.30838/P.ES.2224.240418.34.49

Шиманська К.В., к.е.н.*Житомирський державний технологічний університет*

У статті формується підхід до розрахунку інтегрального показника геоекономічного ризику крізь призму формування міграційної привабливості країн та регіональних інтеграційних об'єднань. В ході дослідження описано інформаційну базу розрахунку рівня геоекономічного ризику за його типами та його узагальненого показника. Використання при цьому оприлюднених міжнародними організаціями індексів та рейтингів, які обрано для характеристики окремих типів геоекономічного ризику, дозволяють забезпечити порівняність результатів розрахунків за окремими країнами. Запропонований підхід є гнучким з точки зору адаптивності та можливості розширення панелі вихідних даних, а також введення вагових коефіцієнтів з урахуванням значимості окремих типів ризику для того чи іншого регіону. Розраховані показники дозволяють оцінити міграційну привабливість країни на основі агрегованого показника факторів «притягування та виштовхування».

Ключові слова: геоекономічні ризики, регіональні інтеграційні об'єднання, регіональна інтеграція, міграційна привабливість, фактори притягування та виштовхування

UDC 339.923:330.59

ESTIMATION OF COUNTRIES' AND REGIONAL INTEGRATION ALLIANCES' GEO-ECONOMIC RISKS IN THE CONTEXT OF THEIR MIGRATION ATTRACTIVENESS**Shymanska K., PhD in Economics***Zhytomyr State Technological University*

The approach to the calculation of the integral indicator of geoeconomic risk through the prism of the migration attractiveness of countries formation and regional integration associations has been worked out in the article. The information base for calculating the level of geoeconomic risk by its types and generalized indicator of this level has been described. The use of indexes and ratings that had been published by international organizations and that had been selected to characterize certain types of geo-economic risks allow providing the comparability of settlement results for individual countries. The proposed approach is flexible in terms of adaptability and the possibility of extending the output panel, as well as the introduction of weighting factors, taking into account the importance of certain types of risk for one region or another. The calculated indicators allow estimating the migration attractiveness of the country on the basis of

the aggregate indicator of "pulling and pushing" factors.

Keywords: geoeconomic risks, regional integration associations, regional integration, migration attractiveness, "push and pull" factors

Актуальність проблеми. В процесі формування міграційної політики слід враховувати соціально-економічні передумови міграційних процесів у країні її етнічно-релігійний профіль, культурно-освітнє та екологічне середовище країни, що формують фактори «притягування-виштовхування» та визначають фактичний стан долучення країни до процесів міжнародної міграції людських ресурсів. Інтенсивність та формат такого долучення залежить від рівня геоекономічного ризику, який формує міграційну привабливість країн та регіонів. Проте, питання міграційної привабливості країни в умовах геоекономічних ризиків та необхідності реалізації дієвих геоекономічних стратегій набувають виключної актуальності. Враховуючи особливості та унікальність кожної країни з точки зору поєднання компонентів такого ризику вважаємо за доцільне параметризувати його, що дозволило б здійснювати компаративний аналіз країн за рівнем та оцінювати передумови формування міграційних пар країн, виходячи з асиметрій геоекономічного ризику у них.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідженню геоекономічних трансформацій у глобалізованому світі та окремих складових геоекономічних ризиків присвятили свій науковий пошук Н. Р. Алієва, В. М. Белоусов, М. А. Беляченко, О. Г. Білорус, А. В. Бузгалін, Н. М. Грущинська, М. Н. Дудін, Т.В. Кальченко, Л. О. Кібальник, Е.Г. Кочетов, С.С. Лачинський [1], А. В. Лубський, Ю.М. Пахомов, Р. В. Сіденко, Н.В. Стукало, І.В. Тараненко, А. С. Філіпенко, М. Флейчук та інші. Зокрема, базисом дослідження геоекономічних ризиків стала їх типологія, сформована С.С. Лачинським [1].

Міграційна привабливість досліджується на глобальному рівні (при порівнянні країн та регіонів світу за показником їх привабливості для імміграції) та національному рівні щодо привабливості окремих регіонів країн. Дослідження підходів до формування та оцінки проводили В. Приймак, О. Голубник, Н. Шинкар, Е.В. Козлова, Т.В. Сабетова, А.В. Кельник, А.О. Харченко, О.О. Антонєць, Э.Л. Вдовина, А.В. Круглова, Р.Х. Казакбаєв, Э.Р. Зубова.

Харченко А.О. та Антонєць О.О. наводять поділ факторів міграційної привабливості, виходячи з характеру міграційних процесів, виділяючи «фактори відтоку, притоку, виштовхування, тяжіння; позитивні

(привертають населення або сприяють його приживлюваності) і негативні (стимулюють відтік населення); фактори-каталізатори (прискорювачі міграційних процесів) та фактори-інгібітори (їх сповільнювачі)» [2]. Серед факторів міграційної привабливості Р.Х. Казакбаєв та Е.Р. Зубова називають «геоекономічні (географічне розташування регіонів, природно-ресурсний потенціал, екологія), економічні (рівень економічного розвитку регіону: інфраструктура, транспортна мережа, виробничі потужності, нові ринки, технічне переозброєння і розвиток окремих галузей, створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, податкова політика, широта і розгалуженість ринку праці; рівень доходів населення і прожитковий мінімум), культурно-економічні (демографічна структура (щільність населення, вікова структура, етнічний склад), соціальне середовище (релігійні, расові, національні суперечності, традиції, система цінностей, національна культура), стан соціальної інфраструктури (об'єкти охорони здоров'я, освіти), індивідуальні характеристики мігрантів (вік, стать, освіта, професія і кваліфікація, сімейний стан, схильність до зміни місця проживання, ставлення до ризику)» [3].

Така різноманітність факторів міграційної привабливості країни або регіону досить ускладнює вимірюваність остаточного показника, тому дослідження вимагають питання удосконалення підходів до параметризації міграційної привабливості країни з урахуванням оцінки геоекономічних ризиків у них. Враховуючи наведені позиції авторів, вважаємо, що у кожній країні існують фактори «притягування та виштовхування», проте виражені вони з різною інтенсивністю. В цілому рух населення буде відбуватися з країн з вищим рівнем інтенсивності факторів «виштовхування» до країн з нижчим рівнем. Тому, на нашу думку, доцільно агрегувати всю сукупність факторів, що можуть діяти як фактори виштовхування та згрупувати їх за типами геоекономічного ризику (у інтерпретації С.С. Лачинського).

Метою роботи є обґрунтування підходу до оцінки геоекономічних ризиків за їх типами та в цілому в контексті формування міграційної привабливості країн та регіональних інтеграційних об'єднань.

Викладення основного матеріалу дослідження. Сабетова Т.В. ідентифікує серед напрямків удосконалення оцінки міграційної привабливості територій «облік неекономічних і недемографічних факторів <...>» [4]. Вдовіна Е.Л. та А.В. Круглова пишуть: «На прийняття рішення про міграцію впливають не окремі фактори, а їх сукупність, що формує імідж регіону або населеного пункту у свідомості цих людей. <...> Оцінити

вплив суб'єктивних чинників на міграцію населення дуже складно, однак можна розглянути комплекс об'єктивних показників, що формують імідж регіону» [5]. Для досягнення мети даного дослідження вважаємо за доцільне для здійснення компаративного аналізу геоекономічних ризиків використовувати регіональний зріз групування країн, оскільки співвідношення рівня ризиків країн всередині інтеграційних об'єднань визначають вектори внутрішньорегіональних міграцій. Для дослідження обрано ЄС, ASEAN, SAARC, NAFTA, MERCOSUR, SADC, ECOWAS, EAC. Тому одиницями спостереження є країни цих об'єднань, а одиницями досліджуваних сукупностей є показники країн. Враховуючи численні показники країн щодо політико-безпекової стабільності, стану інституційного середовища розвитку економіки, екологічної ефективності, при вивченні рівня геоекономічного ризику виникає проблема порівняння (зіставлення) ознак за різними його типами. Тому для дослідження рівня геоекономічного ризику за його типами обрано ряд показників, вплив яких на показник рівня ризику наведено в таблиці 1. Встановлення характеру показників дозволяє далі обрати формулу для здійснення їх нормування.

Таблиця 1. Характеристика показників за типами геоекономічного ризику виходячи з їх впливу на нього

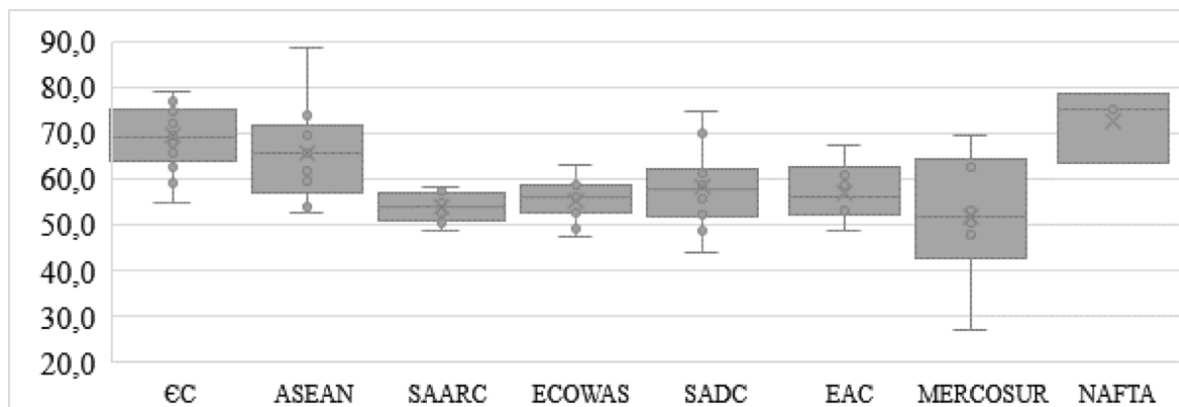
<i>Тип ризику</i>	<i>Показник</i>
Ризик економічної політики	Індекс економічної свободи (ІЕС) [6]**
Економічний ризик	Рівень безробіття [7]*
	Частка робочої сили [8]**
Соціо-демографічний	Індекс людського розвитку (ІЛР) [9]**
Просторовий	Індекс логістики [10]**
	Індекс глобальної пов'язаності [11]**
Політико-безпековий	Рейтинг недієздатності держав [12]*
	Індекс розвитку прав жінок та подолання гендерної нерівності [13]**
Еколого-природничий	Індекс екологічної ефективності [14]**
	екстремальні кліматичні події*

Примітка: * – показник-стимулятор, ** – показник-дестимулятор

Щодо ризику економічної політики в ході дослідження проаналізовано Індекс економічної свободи, оскільки він оцінює фактори інституційного середовища провадження економічної діяльності. Варіації країн обраних об'єднань продемонстровано на рис. 1.

Країни ECOWAS характеризуються відносно рівномірними, проте низькими показниками даного індексу [6], хоча у регіоні найслабшими в цьому аспекті є Гвінея, Ліберія та Нігер. Показники країн SADC є також достатньо низькими: це зумовлено рівнем інфляції та низькими

показниками ВВП на душу населення. Країни SADC показують нині найвищі показники економічного зростання за останні п'ять років у регіоні – від 6,5% до 8,0%. Проблеми у ЕАС прослідковуються за макроекономічними показниками та ІЕС [6]. Такі тенденції частково пояснюють і значні потоки трудових мігрантів у країнах Африки.

*Рис. 1. Варіація показників ІЕС за країнами регіональних інтеграційних об'єднань
Розраховано за: [6]*

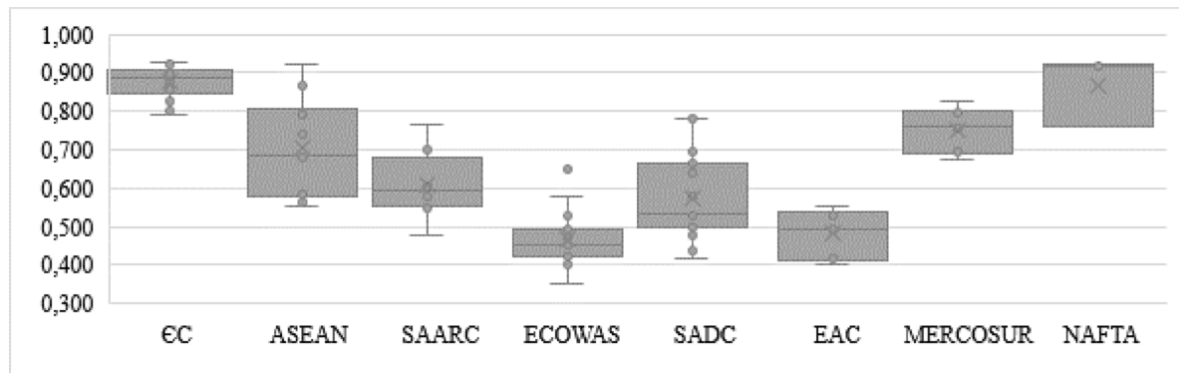
Найбільшою варіацією відрізняються показники MERCOSUR, що обумовлено різними макроекономічними тенденціями (країни демонструють різний щорічний приріст номінального ВВП – від 0,3% у Венесуелі до 5,5% у Болівії). Лідерами за обсягами ВВП є Бразилія (65% ВВП регіону), Аргентина (20%) та Венесуела (11%). Найкращий показник ІЕС у Уругвая (38 місце) та Парагвая (80 місце), всі ж інші розмістилися з 140 до 179 місце.

У Північній Америці, Канада та США характеризуються високим ІЕС (7 та 17 місце у світі відповідно). Сильно відстає від них Мексика, що особливо виявляється за компонентами чесності уряду, ефективності судової системи, свободи працевлаштування та захисту прав власності [6]. При цьому Мексика має надзвичайно потужний індустріальний розвиток, випереджаючи країни NAFTA за показниками економічного зростання (2,8 % щорічно), а ВВП Мексики в 1,5 рази більше, ніж у Канаді.

Соціо-демографічний ризик вивчено на основі Індексу людського розвитку (ІЛР), що враховує рівень життя населення, екологічну безпеку, рівень освіти та тривалість життя (його варіація показана на рис. 2).

Закономірним є розрив у показниках ІЛР між країнами ASEAN, які є найвищими у Сінгапурі, найнижчими – у М'янмі, Камбоджі та Лаосі, (в середньому на 0,15 п.с. нижче, ніж у регіоні), а розрив між країнами ASEAN за ВНД на душу населення становить майже 140 місць рейтингу. За типами гео економічного ризику країни ASEAN характеризуються середнім та

високим соціально-економічним ризиком (крім Сінгапуру та Малайзії).

*Рис. 2. Варіація показників ІЛР за країнами регіональних інтеграційних об'єднань
Розраховано за: [9]*

Незважаючи на стабільне та достатньо стрімке економічне зростання, регіон SAARC продовжує страждати від соціо-гуманітарних проблем, що можна пояснює його відставанням від інших регіонів світу за показниками ІЛР та високий рівень ризику за показниками ІЕС (див. рис. 1). Країни SAARC є достатньо бідними, особливо Афганістан та Непал, а Індекс Джині варіюється від 30,69 у Пакистані до 39,16 у Шрі-Ланці. Чисельність та частка населення, що живе за межею бідності, є значною: від 0,016 млн. осіб у Бутані (2,17 % населення країни) до 268,025 млн. осіб у Індії (21,23 % населення країни) [15]. Тому за середнім показником ІЛР країни SAARC потрапляють в категорію середньо розвинених країн. Незважаючи на активізацію економічної діяльності та тенденції економічного зростання, становище населення суттєво не змінилося, – рейтинг країн SAARC за показниками ВНД на душу населення є низьким.

Демографічні тенденції у SAARC є безпрецедентними за динамікою свого розвитку: з другої половини ХХ ст. у регіоні висока народжуваність, в результаті чого темпи зростання населення прискорились (нині населення Індії складає 75 % населення SAARC, проте ця частка знижується на користь Пакистану та Бангладеш (10,9% та 9,2% населення, відповідно). Вказані країни є найбільш густо населеними.

Не дивлячись на достатньо високі (для країн Африки) показники ВВП на душу населення та невисокий рівень безробіття у країнах ECOWAS, понад 85 млн. осіб (53,5%) населення у Нігерії є бідними (найбільше бідного населення у Гвінеї-Бісау та Ліберії), що позначається і на ІЛР – 13 з 15 країн знаходяться нижче 150 місця. Передумовами міграції є показники бідності та соціального розшарування у регіоні, де нараховується майже 150 млн. бідних (80,6% припадає ДР Конго, Танзанію, Мадагаскар, Мозамбік, Малаві) [15].

Країни ЕАС характеризуються надзвичайно високими показниками бідності – від 33,6% населення у Кенії до 77,7% у Бурунді в ЕАС понад 66 млн. осіб живе за межею бідності), тому ІЛР країн переважно нижчий, ніж в Африці на південь від Сахари. При цьому рейтинг всіх країн за ІЛР нижче 140 місця у світі, а за показником ВВП на душу населення – нижче 160 місця. Передумовами цього є, зокрема, високий демографічний тиск, що провокує втрату людського капіталу, значний економічний занепад (в Південному Судані, Бурунді, Кенії та Уганді), що посилює розшарування населення та рівень депривації домогосподарств.

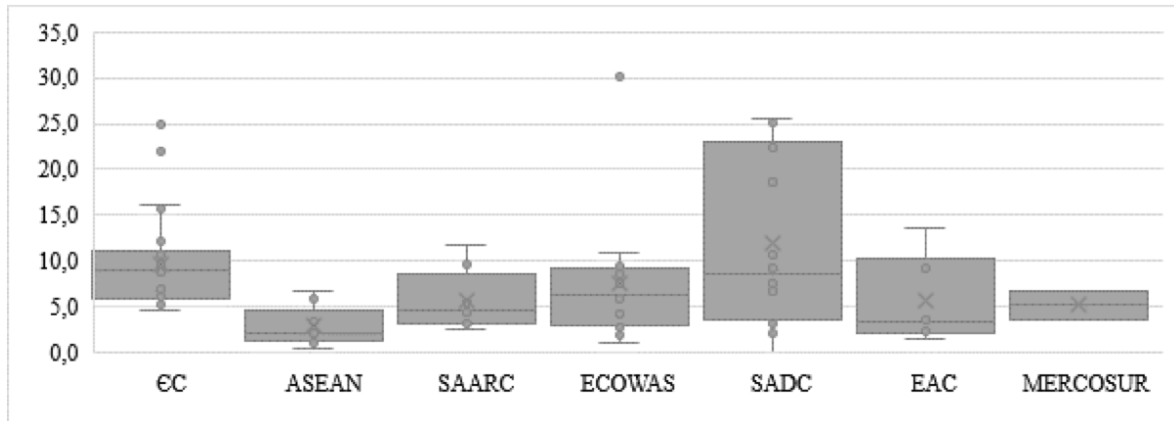
Рейтинг країн MERCOSUR за показниками ВНД на душу населення є досить низьким (від 57 до 124 місця у світі, що майже відповідає рейтингам відповідних країн за ІЛР). Країни MERCOSUR мають значний розрив у показнику ВВП на душу населення: у Аргентини та Уругваю він понад 20 тис. дол. США, у Болівії та Парагвая – 6,5 та 8,7 тис. дол. США, відповідно. Значним є розрив і за рівнем доходів населення (Індекс Джині від 42,67 у Аргентині до 51,67 у Парагваї), що загострює проблему низьких доходів населення останнього. Загальна чисельність осіб, що живуть за межею бідності сягає понад 9 млн. осіб (найбільша частка бідних у Болівії (6,8%)). Тому ІЛР варіює від 0,674 у Болівії до 0,827 у Аргентині, незважаючи на стабільне економічне зростання.

Нерівномірність економічного розвитку країн NAFTA відчувається у диспропорціях у рівні людського розвитку та тлі різного рівня економічного розвитку. Так, можна констатувати підвищений рівень геоекономічного ризику, що базується на низькому рівні економічної свободи Мексики та її відставання за показниками ІЛР. Передумовами невисокого ІЛР є значне розшарування населення за доходами, а також різний рівень доходів на душу населення (17,5 тис. дол. США у Мексиці, що в 2,6 та 3,2 рази менше, ніж в Канаді та США, відповідно) [6].

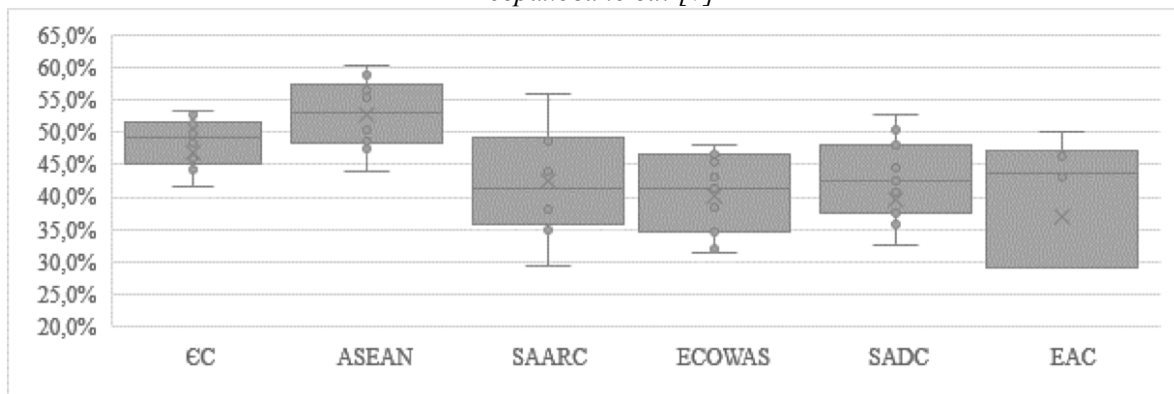
Економічний ризик для цілей дослідження факторів «виштовхування» нами проаналізовано виходячи з показників рівня безробіття та частки робочої сили у населенні, що демонструють навантаження людських ресурсів на ринок праці. Чим вище частка робочої сили у населенні країни, тим більшим є її трудовий ресурс, а отже і продуктивні сили. Крім того, тим менше буде навантаження на системи соціального забезпечення та пенсійного страхування, а отже рівень геоекономічного ризику нижче. Разом з тим, рівень геоекономічного ризику прямо пропорційний рівню безробіття у зв'язку з тим, що зростання безробіття означає надлишок людських ресурсів, їх

марнування, непродуктивні втрати на підготовку незатребуваних ринком праці фахівців.

На основі даних Світового банку щодо частки робочої сили в населенні країн світу та рівня безробіття у них на рис. 3 показано розмах, що дозволяє оцінити числові межі за кожним об'єднанням. При цьому слід вказати на значні диспропорції показників у межах окремих об'єднань.

*Рис. 3. Варіація показників рівня безробіття регіональними інтеграційними об'єднаннями
Розраховано за: [7]*

*Рис. 4. Варіація показників частки робочої сили за регіональними інтеграційними об'єднаннями
Розраховано за: [7]*

Нині 48,5% населення ЄС задіяно у складі робочої сили, а рівень безробіття створює передумови для міграції трудових ресурсів, зокрема в межах ЄС. При цьому рівень безробіття у окремих країнах надзвичайно високий, що є фактором перерозподілу трудових ресурсів в межах ЄС.

Передумовою розвитку міграційних процесів у ASEAN є демографічна ситуація: стрімке зростання кількості робочої до 2002 рр. (бурхливий індустріальний розвиток регіону обумовив і попит на фахівців, поглинаючи приріст робочої сили в країнах), яке потім дещо уповільнилося. За період 1990-2015 рр. вона зросла з 45% до майже 52%. Виходячи зі значної частин

робочої сили у населенні та невисокого рівня безробіття, країни ASEAN тепер потенційно є країнами-донорами робочої сили, переважно в межах об'єднання, проте більш суттєвим є політико-соціальні ризики суспільств ASEAN.

У країнах SADC критично високими є показники безробіття у Свазіленді (25,6%), Намібії (25,5%), ПАР (25,1%), Мозамбіку (22,3%) та Ботсвані (18,6%), що робить їх потенційно донорами робочої сили мігрантів у інші країни регіону. Найбільша чисельність населення у SADC зареєстрована в ДР Конго (81,7 млн. осіб), ПАР (54,9 млн. осіб) та Танзанії (49,1 млн. осіб). При цьому темпи приросту населення в регіоні є достатньо високими, а частка в ньому робочої сили з 2004 р. суттєво знизилася, що говорить про переважання осіб молодого віку (зокрема, дітей), які ще не вийшли на ринок праці.

Демографічними передумовами розвитку міграції у ЕАС є різке зростання чисельності населення та уповільнення зростання чисельності робочої сили (з 41,5% у 1995 р до 39,7% у 2013 р.), що свідчить про нерівномірність поповнення ринку праці за рахунок власних ресурсів. Але різке зростання народжуваності у 90-ті рр. уже 2014-2016 рр. позначилося зростанням частки робочої сили.

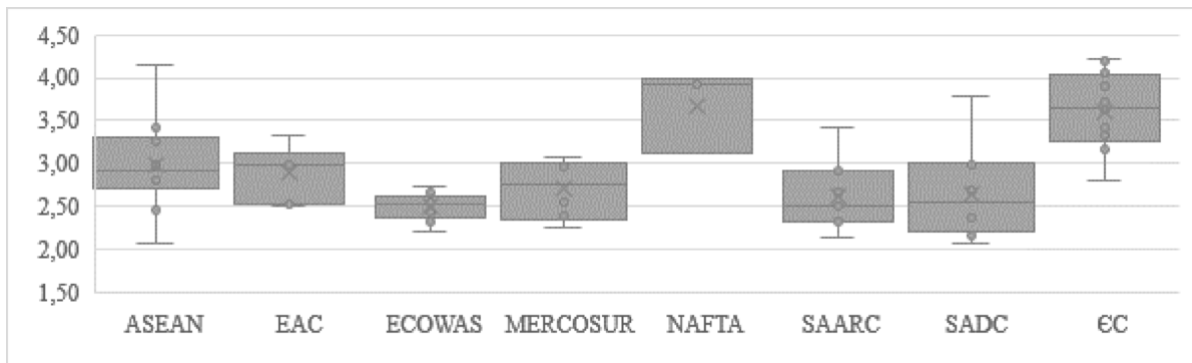
Нині 68 % населення MERCOSUR живе в Бразилії, двома іншими країнами-лідерами є Аргентина (14%) та Венесуела (10%). Населення країн Латинської Америки характеризується достатньо високою часткою робочої сили у структурі населення (від 45,7 % в Аргентині до 51,8 % у Бразилії), що дозволяє констатувати потенційне незначне навантаження непрацюючого населення на системи соціального забезпечення. Однак, високими є показники безробіття (особливо у Уругваї, Венесуелі, Аргентині, та найбільше у Бразилії), що посилює економічний елемент гео економічного ризику.

У країнах NAFTA спостерігається стрімке зростання частки робочої сили, зокрема у Мексиці, де у період 1991-2016 рр. цей показник зріс з 35,8% до 45,3%. Разом з тим, у Канаді та США частка робочої сили складає 55,0% та 50,3%, відповідно, на тлі достатньо високого безробіття в Канаді.

Просторовий ризик нами проаналізовано за двома показниками – Індексом логістики та Індексом глобальної пов'язаності, що вказує на розвиток інфраструктури країн. Це дозволяє оцінити варіанти транспортного та комунікаційного (в т.ч. з міграційними мережами) забезпечення міграції, а також загальний рівень інфраструктурних можливостей країни прийняти та розмістити мігрантів. Наприклад, біженцям слід забезпечити перебування

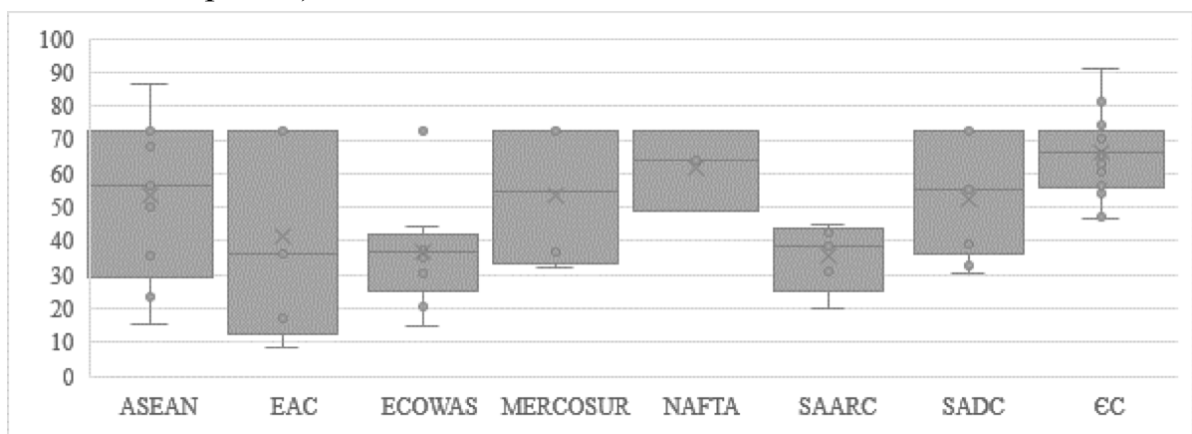
на території країни притулку (телекомунікаційний зв'язок, транспортне сполучення, розвиненість системи контрольно-пропускних пунктів, оперативне транспортування, евакуацію біженців та забезпечення доставки гуманітарної допомоги та провіанту).

Як бачимо, розвиток логістичних систем досліджуваних об'єднань є найвищим у NAFTA і ЄС, проте в інших об'єднаннях існують країни з великим розривом у Індексі логістики, зокрема в ASEAN та SADC. Про розмах варіації показників Індeksu логістики можна судити з рис. 5.

*Рис. 5. Варіація показників Індeksu логістики за регіональними інтеграційними об'єднаннями
Розраховано за: [10]*

В цілому ж стан сполучення країни зі світом, глибину зв'язків та їх поширення можна охарактеризувати через показники Індeksu глобальної пов'язаності (варіацію його показників за різними об'єднаннями показано на рис. 6).

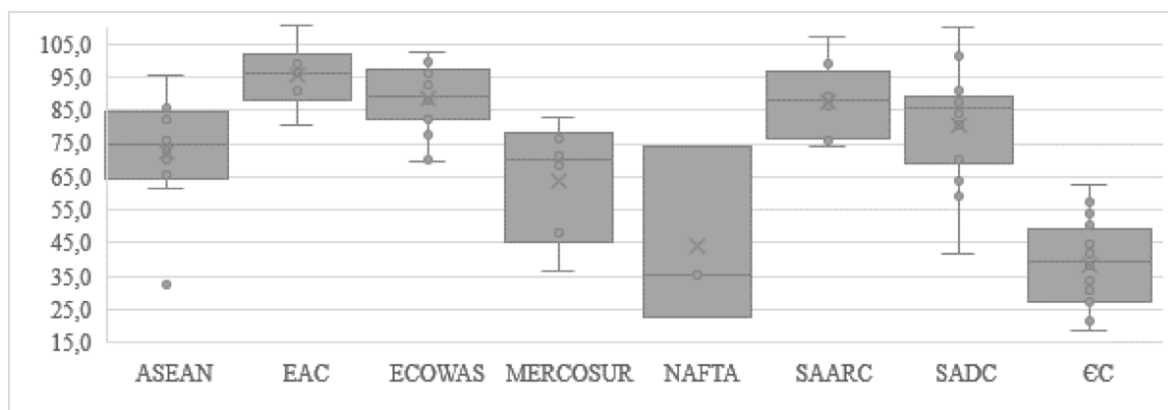
*Рис. 6. Варіація показників Індeksu глобальної пов'язаності за регіональними інтеграційними об'єднаннями
Розраховано за: [13]*

Тобто диференціація країни за даними показником достатньо значна, що обумовлено тісністю зв'язків (комунікаційних, транспортних, торговельних тощо). Разом з тим, стан такої пов'язаності визначає більші організаційні можливості для міграційних переміщень, зокрема при

організованих переміщеннях біженців.

Політико-безпековий ризик визначено на основі Рейтингу недієздатності держав (Fragile State Index (FSI)), а також Індексу розвитку прав жінок та подолання гендерної нерівності (Georgetown University's Institute for Women, Peace and Security (GIWPS)). Такий підхід продиктований комплексністю вказаних індексів з точки зору врахування внутрішніх і зовнішніх безпекових загроз (зокрема, за елементом загроз гендерним групам). Рейтинг недієздатності держав у 2017 р. дозволяє оцінити дію політико-безпекових детермінантів. Формування міграційних мотивів та визначити потенційно значний тиск мігрантів на країни призначення. Окремо вважаємо за доцільне розглянути ризики, пов'язані з гендерними розривами. На основі даних Інституту жінок, миру та безпеки щодо рейтингування країн світу за показником розвитку прав жінок та подолання гендерної нерівності, можна судити про фактори виштовхування та про рівень доступу гендерних груп до економічних благ.

В ході дослідження з'ясовано розбіжності у показниках країн за кожним обраним об'єднанням. Найвищими показниками недієздатності (рис. 7) відрізняються ЕАС, ECOWAS, SAARC та SADC.

*Рис. 7. Варіація показників Рейтингу недієздатності за регіональними інтеграційними об'єднаннями
Розраховано за: [12]*

Так, найбільш недієздатними серед країн ЄС є: за рівнем економічного занепаду та поширенням бідності (Греція, Болгарія, Кіпр, Угорщина, Італія, Хорватія); за нерівномірністю економічного розвитку (Кіпр, Латвія, Болгарія, Румунія, Литва); за втратою людського капіталу (Литва, Хорватія, Польща, Латвія, Румунія, Болгарія, Словаччина); за демографічним тиском (Італія, Болгарія, Греція, Румунія, Польща); за показником біженців та

внутрішньо переміщених осіб (Хорватія, Угорщина, Греція, Німеччина, Італія, Кіпр).

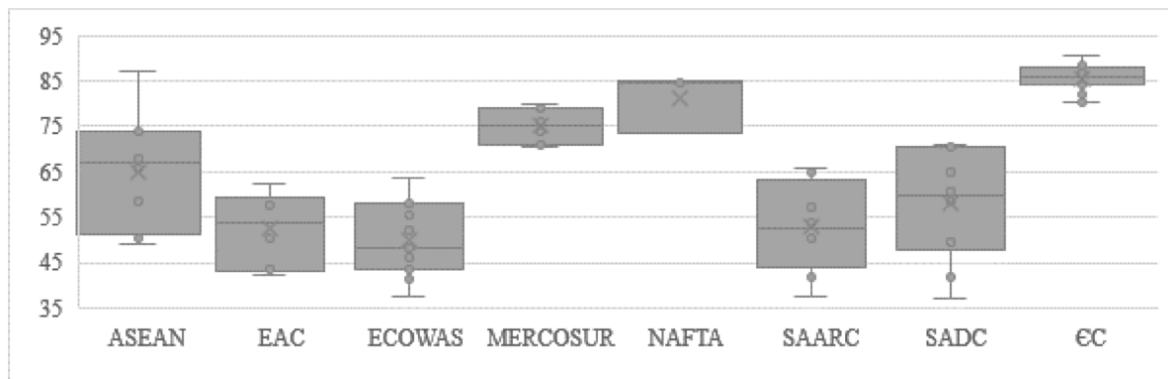
Про політико-безпекове середовище країн ASEAN свідчать їх показники у Рейтингу недієздатних держав та показники гендерної рівності. Низькими є показники недієздатності Сінгапуру, особливо демографічного тиску та тиску біженців, а також Брунея (крім нерівномірності економічного розвитку, що пов'язано з розподілом доходів у нафтовидобувних країнах), а найбільш недієздатними є М'янма, Лаос та Камбоджа. Доповнюють цей список Філіппіни, на рейтинг яких вплинув високий демографічний тиск, численні біженці та ВПО, а також значна нерівномірність економічного розвитку.

Країни SAARC мають достатньо різний рівень недієздатності: Мальдіви, Бурунді та Індія є найстабільнішими (хоча остання і відчуває посилений демографічний тиск та нерівномірність економічного розвитку). Найгірші показники у Афганістані переважно за рахунок бідності, економічного занепаду, демографічного тиску та ризиків, пов'язаних з біженцями та ВПО).

Значним є економічний занепад у ECOWAS – у різних країнах від чверті до понад 2/3 населення живе за межею бідності. Показники недієздатності ДР Конго та Зімбабве суттєво перевищує середньорегіональний, що зумовлено значним навантаженням біженців та ВПО, а загальними рисами країн SADC, які формують еміграційні потоки, є високий демографічний тиск, відносно високий показник економічного занепаду та бідності.

Аналіз показників недієздатності країн MERCOSUR показав, що найбільший рівень недієздатності у Венесуели та Болівії, що пов'язано з військовими та громадянськими конфліктами, протистоянням кримінальних угруповань, наркокартелів офіційним силовим структурам. В даних країнах рівень ризику, пов'язаний з гендерною нерівністю, є нижче середнього.

Еколого-природничий ризик проаналізовано на основі агрегованого показника екстремальних кліматичних подій, який було визначено шляхом кластеризації регіональних інтеграційних об'єднань та Індексу екологічної ефективності. Зокрема, рівень екологічної готовності потенційно визначає безпеку побуту та здоров'я населення як в коротко-, так і в довгостроковій перспективі (рис. 8).

Рис. 8. Варіація показників Індексу екологічної ефективності за регіональними інтеграційними об'єднаннями
Розраховано за: [14]

Це дозволяє встановити місце країн за рівнем ризику загального стану навколишнього середовища, екологічної безпеки та за рівнем еколого-природничих ризиків в цілому, а приналежність країни до відповідної групи формує у ній фактори виштовхування.

Для цілей компаративного аналізу країн та формування уявлення про асиметрії в окремих типах гео економічного ризику, його слід параметризувати на основі вище досліджуваних показників. Зокрема, виходячи з характеру показників, розкритого у таблиці 1 нормалізовано показники за кожним типом гео економічного ризику:

- для стимуляторів:

$$\overline{P}_j = \frac{P_j - P_{\min}}{P_{\max} - P_{\min}} \quad (1)$$

- для дестимуляторів:

$$\overline{P}_j = \frac{P_{\max} - P_j}{P_{\max} - P_{\min}} \quad (2)$$

В першому випадку якщо $P_j = P_{\min}$, то $\overline{P}_j = 0$, і якщо $P_j = P_{\max}$, то $\overline{P}_j = 1$; в другому випадку якщо $P_j = P_{\min}$, то $\overline{P}_j = 1$, і якщо $P_j = P_{\max}$, то $\overline{P}_j = 0$. У результаті розрахунку нормалізованих показників за типами гео економічного ризику, інтегральний показник розраховано як середню зважену нормалізованих даних окремих типів. Ми виходили з припущення про рівнозначність типів гео економічного ризику, хоча даний підхід є гнучким з точки зору можливості введення до розрахунку поправочних коефіцієнтів та матиме наступний формалізований вигляд:

$$GR_i = \sum_{j=1}^m w_j z_{ij}, \quad (3)$$

де w_j – вага j -го показника, z_{ij} – значення j -го показника (одиниці)

досліджуваної сукупності) і-ої країни (одиниці спостереження), m – кількість показників, що прийняті до розрахунку окремих типів ризиків.

Зауважимо, що інтегральний показник змінюється від 0 до 1, де 0 – найнижчий, а 1 – найвищий рівень геоекономічного ризику. Умовно нами визначено градацію ризиків наступним чином: $[0,00;0,25]$ – низький, $(0,25;0,50]$ – нижче середнього, $(0,50;0,75]$ – вище середнього, $(0,75;1,00]$ – високий. Результати розрахунків продемонстровано у таблиці 2.

Таблиця 2. Розрахований інтегральний показник-рівня геоекономічного ризику обраних інтеграційних об'єднань

	Низький	Нижче середнього	Вище середнього	Високий
ЄС	Нідерланди, Швеція, Люксембург, Німеччина, Данія, Великобританія, Австрія, Ірландія, Фінляндія, Бельгія, Чехія, Франція, Естонія (0,158-0,255)	Словенія, Литва, Португалія, Мальта, Іспанія, Польща, Латвія, Італія, Угорщина, Словаччина, Кіпр, Румунія, Хорватія, Болгарія, Греція (0,267-0,395)		
ECOWAS		Кабо Верде, Гана, Того (0,446-0,492)	Бенін, Буркіна-Фасо, Кот-д'Івуар, Сенегал, Нігерія, Сьєрра-Леоне, Гвінея-Бісау, Ліберія, Гвінея, Гамбія, Малі, Нігер (0,522-0,647)	
EAC		Танзанія, Уганда, Руанда (0,427-0,483)	Кенія, Південний Судан, Бурунді (0,508-0,597)	
SADC		Замбія, ПАР, Танзанія, Ботсвана, Сейшели, Маврикій (0,305-0,479)	Мозамбік, ДР Конго, Свазіленд, Ангола, Мадагаскар, Лесото, Малаві, Зімбабве, Намібія (0,505-0,622)	
SAARC			Пакистан, Бангладеш, Непал, Індія, Бутан, Мальдіви, Шрі-Ланка (0,517-0,651)	Афганістан (0,780)
ASEAN	Сінгапур (0,157)	Камбоджа, Індонезія, Філіппіни, В'єтнам, Бруней, Таїланд, Малайзія (0,356-0,484)	М'янма, Лаос (0,552-0,665)	
MERCOSUR		Венесуела, Болівія, Парагвай, Аргентина, Бразилія, Уругвай (0,288-0,428)		
NAFTA	Канада, США (0,186-0,234)	Мексика (0,370)		

Джерело: розраховано автором

Отримані результати можна використати для компаративного

аналізу країн з точки зору рівня гео економічного ризику, що дозволить в загальному оцінити дію факторів «виштовхування».

Висновки. За результатами дослідження сформульовано такі висновки:

1. Посилення гео економічних ризиків у країнах світу є наслідком посилення економічних та соціальних дисбалансів, екологічних проблем та викликів, загострення геополітичних проблем. При цьому розвиток транспортних сполучень, телекомунікацій, а також лібералізація транскордонного руху осіб закладає передумови для глобального руху людських ресурсів, перерозподілу їх потенціалу.

2. Сукупність численних факторів зовнішнього середовища та інтенсивність їх дії складає сукупність гео економічних ризиків, які притаманні кожній країні та зумовлені особливостями її економічного, демографічного, екологічного, політичного, культурного та інституційного середовища.

3. Пропонований механізм оцінки гео економічних ризиків країн є адаптивним для проведення компаративного аналізу країн світу оскільки дозволяє ввести в розрахунок будь-які статистично вимірювані дані, які будуть параметризовані. А використання офіційних індексів та рейтингів забезпечить порівнянність показників країн.

4. Варіація досліджуваних показників окремих регіональних об'єднань значна. Потенційно це свідчить про значні відмінності у розвитку підприємницької діяльності та виробничих потужностей у країнах об'єднань, що генерують нові робочі місця, а також рівня соціальних, екологічних та інших загроз. При цьому внутрішньо-регіональні відмінності провокують міграцію, адже варіюють також і показники безробіття в регіоні, людського розвитку, безпечності умов проживання.

5. Розвиток та підтримка трудової міграції, сприяє перерозподілу робочої сили в країнах регіону, ефективному використанню трудових ресурсів, знижує навантаження на ринок робочої сили, а зростання доходів домогосподарств буде фактором подолання бідності у регіоні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лачинский С.С. Опыт типологии геоэкономических рисков // География и природные ресурсы. 2013. № 2. С. 15-22. URL: <http://www.izdatgeo.ru/pdf/gipr/2013-2/15.pdf>

2. Харченко А.О., Антоненко О.О. Оцінка міграційної привабливості регіонів країни // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. 2016. №. 17 (2). С. 150-153.
3. Казакбаев Р.Х., Зубова Э.Р. Миграционная привлекательность российских регионов как один из факторов социального воспроизводства человеческого капитала // Российское предпринимательство. 2011. №6-1. С. 44-47 URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/migratsionnaya-privlekatelnost-rossiyskih-regionov-kak-odin-iz-faktorov-sotsialnogo-vosproizvodstva-chelovecheskogo-kapitala>
4. Сабетова Т.В. Факторы миграционной привлекательности стран и регионов // Образование, наука и производство. 2014. №. 4 (9). С. 36-40.
5. Вдовина Э. Л., Круглова А. В. Оценка миграционной привлекательности депрессивных регионов Средней России // Известия Пензенского государственного педагогического университета им. ВГ Белинского. – 2009. – №. 18.
6. 2017 Index of Economic Freedom / The Heritage Foundation. URL: <http://www.heritage.org/index/visualize>.
7. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS>
8. Labor force, total / United Nations Population Division. URL: <http://data.worldbank.org/indicator/SL.TLF.TOTL.IN>
9. Human Development Data (1990-2015) / UNITED NATIONS DEVELOPMENT PROGRAMME, URL: <http://hdr.undp.org/en/data#>
10. The Logistics Performance Index // World Bank. URL: https://lpi.worldbank.org/sites/default/files/International_LPI_from_2007_to_2016.xlsx
11. Global Connectedness Index // DHL. URL: http://www.dhl.com/content/dam/downloads/g0/about_us/logistics_insights/gci_2016/2016_DHL_GCI_Excel_Results.xlsx
12. Fragile States Index 2017 / The Fund For Peace. URL: <http://fundforpeace.org/fsi/data/>
13. Global Gender Gap Index // World Economic Forum. URL: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/wp-content/blogs.dir/60/mp/files/pages/files/gggr-2014-table-3.pdf>
14. Environmental Performance Index (EPI) // Yale. URL: http://epi.yale.edu/sites/default/files/2016EPI_Full_Report_opt.pdf
15. Приймак В., Голубник О., Шинкар Н. Міграційна привабливість регіонів України // Україна: аспекти праці. 2007. № 1. С. 19-24. укр.